

בכלא הפנאי האלקטרוני של וולבק

מישל וולבק: **לצאת מהמאה העשרים, מצרפתית: רמה אילון, בבל 2010, 96 עמ'**

מהי התקופה שלנו? מה מאפיין אותה? זו תקופה טובה או רעה? ולאן אנחנו הולכים? שאלות אלו מעסיקות את המאבחן הגדול של תקופת הצריכה, מישל וולבק, בכל ספריו. לדעת כותב שורות אלה (ולא רק לדעתו) מדובר באחד הסופרים הרציניים האחרונים, נצר לשרשרת מחאתית מפוארת של הספרות הצרפתית: לואי פרדיננד סלין, סארטר, קאמי ועוד. וולבק התחיל את דרכו הספרותית בסערה שחולל ספרו הראשון (**הרחבת תחום המאבק**, 1994) ומאז ממשיך לחולל סערות בכל ספר נוסף שלו.

הוא אינו פוחד לגעת בחולייה הגדולים של תקופתנו, ועושה זאת בהומור ציני משולב בלבביות ובאנושיות שיוצרים מרקחת מרתקת. שכן אם היה כותב בציניות בלבד, היה נותר קר וטכני כמו תקופתנו. אבל גיבוריו המיואשים נוגעים ללב בדרך כלל ומעוררים הדהות.

כמה מחשבות בעקבות התעמקות בספריו: תקופתנו היא תקופה של התפשטות האפשרויות האלקטרוניות, זה ברור. אבל הריבוי הבלתי נתפס של אמצעי תקשורת, יוצר ישויות שטחיות הממהרות לבדוק מיילים, להגיב באיפון, לציין בטוויטר, ולהתעדכן בסלולרי. אבל איזה שיחות מנהלים בסלולרי? איפה אתה, אחי? אז מה קורה? לקחת את הילד מהגן? תקופת המסרונים. אלו ימי ביניים אלקטרוניים, שבהם קל ביותר לאדם להיפטר מעצמו ומרגשותיו המכבידים בעזרת אינפורמציה. אבל אנשים בכל זאת מתקשרים זה עם זה, מתחתנים, מביאים ילדים, נפגשים בבתי קפה, יוצאים לדאבל דייטים, לא? כן, אבל גם על המפגשים החברתיים השתלטה תרבות תוכניות הריאליטי. ומהן אותן תוכניות? מעבר לרעיון המעניין לכאורה שבמעקב אחרי אינטראקציות חברתיות, מדובר במציצנות על־גבול־הפורנו לחיים הרגשיים של בני אדם (נוסעי אוטובוסים מכירים היטב את דרגת החשיפה האישית שהם נאלצים לספוג בשעה שהם תקועים בפקקים העצומים של מדינה קטנה עם יותר מדי מכוניות), המנתחים יחסים בפסיכולוגיה בגרוש ובארגו מילים של ילד בן חמש. כולם מאוד מודעים, אף שמעטים בלבד עוצרים ומנסים להבין יותר לעומק.

אלה הם ימי תרבות הצריכה, או יותר נכון תרבות הצריחה, בעיקר על נציגי שירות לקוחות. תרבות שבה הלקוח הוא האלוהים, נותן השירות הוא עבד המרוויח 22 שקלים לשעה, והצדק הוא תמיד עם מקבל השירות. האמריקאים המציאו, וכולם אוהבים (אין מה לעשות, המבורגר־מקדונלד־ס־קולה, זה באמת משיע וטעים למדי, זה עובד). הקלות של ה"שעתוק" כניסוחו של וולטר בנימין במסתו המפורסמת, גורמת לריבוי בלתי נתפס שהכריע את עולם האמנות, שם קרסה מערכת הביקורת; אין עוד אמת אסתטית או אתית, וכולם ראוים. לכן יוצאים

אינסוף ספרים, אבל הרוב קונים בעיקר ספרי בישול ומדריכי טיולים. אנחנו חיים בתקופה שלא יכולים לצמוח בה קפקא או ג'ויס, משום שהקפקאים הקטנים שאולי נולדים עם כישרון, אינם זוכים ללימודים ראויים שיפתחו אותם, ומבלים שעות יקרות מול מסכי המחשב. אמנים לא לומדים להיות אמנים, הם "נולדים" מוכשרים, כוכבים נולדים. וולבק מאבחן בספריו שני מנועים עיקריים שנתרו בעידן שאחרי קריסת הדת הנוצרית במערב: הדחפים המיניים ותרבות הפנאי. המין, ישמח לדעת פרויד, עדיין שולט בכיפה. מספיק לזפזפ בעשרות ערוצי הטלוויזיה כדי להיווכח שעניין היחסים, המשיכה - והבגידה - המינית ימשיכו להעסיק את היונק האנושי כל עוד הוא כאן. המנוע השני הוא תרבות הפנאי. לכאורה, בעידן השפע המערבי, בני אנוש אמורים לעבוד פחות (ולהשאיר את העבודה למהגרי העולם השלישי). אבל אנשים עובדים שעות נוספות כדי לפרנס את עבודתם לכרטיסי אשראי ולתשלומים. כל זה נעשה לטובת שבתות, חגים וחופשות, אז ניתן לבזבז ככל האפשר, לתת לילדים את "המיטב".

ומה באשר לאמונה? נותרה רק האמונה במדע, שיציל אותנו ממפלצת המוות, החיה היחידה שעדיין לא הכנענו. **אפשרות של אי** (2006) של וולבק, עוסק בעולם בדיוני שבו האנשים חיים לנצח, ומתקיימת בו מחתרת של אנשים בני תמותה.

כל ספריו של וולבק יצאו בארץ בתרגומים נהדרים בהוצאת 'בבל', כמו גם ספר זה, הנושא את השם המדויק **לצאת מהמאה העשרים**. הספר הדק מורכב מנובלה אחת ועוד כמה טקסטים סמי־הגותיים, שכתב הסופר בין השנים 1998 ל־2001. "לנזרוטה" - הנובלה המצחיקה עד דמעות שבפתיחת הספר - מעמידה מעין טיוטה לרומן **פלטפורמה**, שבו הרחיב וולבק בנושא.

הגיבור, רווק מזדקן ונואש, שחרד מבדידותו הצפויה בליל הסילוסטר המתקרב, מחליט לצאת לחופשה. הפקידה במשרד הנסיעות מציעה לו, משום תקציבו המוגבל, חופשה בארץ ערבית כלשהי. ידידו פוצח אז במונולוג שתמציתו בוז לדת המוסלמית, מונולוג משעשע, שמעטים הסופרים שהיו מעזים לכתוב בעידן שאחרי **פסוקי השטן** של רושדי. תוך כדי דין ודברים סתמי הוא משתכנע לנסוע לאיים הקנריים. שם הוא מתיידד עם שוטר אלמן ומדוכא, ועם שתי לסביות גרמניות טובות לב. בעידודן נוסעת כל החבורה המזורה לחוף גודיסטים, שם הן מצרפות גם את גיבורנו, לשמחתו הרבה, להילולה המינית. לכאורה סיפור ארוטי טיפשי, למעשה ספרות עמוקה: גם מצד חבורת הדמויות, רווק לוזר, שוטר דיכאוני ושתי לסביות, קבוצת "אחרים" חביבה, אך בעיקר הערבוב המעניין בין ביקורת צינית לטוב לב מרגש. הלסביות מתייחסות לעניין המשגל די בקלילות, שיש בה מקום גם לחמלה (השוטר רודי לא מצטרף, משום שהוא הוא מדוכא מדי). זוהי ספרות שגורמת הנאה, אבל מעוררת מחשבה בו זמנית.

וולבק, שגלה ממולדתו לאירלנד, מרבה להצטלם עם כלבו האהוב, וכנראה חי בבדידות יחסית. הספר כולל גם רשימות קצרות, כשבאחת מהן מתאר וולבק איך הוזמן להרצות באמריקה, והחליט לבזבז את הכסף שירוויח בחופשה בקובה. הוא מהרהר בסופר האמריקאי ברט איסטון־אליס, ומוצא כי הסטריאוטיפים השליליים של אמריקה נכונים בעיקרם.

הרשימה הספק ביוגרפית ספק ספרותית "קליאופטרה 2000" כתובה כמין דו"ח אנתרופולוגי שמספק גבר המבקר במועדון חילופי זוגות. זהו נושא החביב על וולבק, הרואה ברדיפת הפורקן המיני אמצעי אחרון של חיפוש חיים עבור פוחלצי אדם, בעולמם המנוכר: "הגדרת תנאי המחקר... זהו מועדון חילופי הזוגות הגדול ביותר... מדי קיץ מארח אתר הנודיסטים קאפ־ד'אגד כ־300,000 מבקרים, ששני שלישים מהם, לפי בדיקה שערך המגזין 'קשרים', יכולים להימנות עם הזוגות

יפה בודמן-ביק

הכחול הגדול

ערעד כחל,
ערעד צהב
ופעמון החבצלת,
ריחני, צחר
וגר הלילה החפי,
לעת שקיעה.

והכחל הגדול –
הזרם, הקוצף, השוצף,
הקורא, העוטף,
המסער,
הנדיב –

מגרש המשחקים שלה.
תחילה – בהשגחת אמה
ומשפגרה –
רחבת הרקודים של נעוריה
ומקור השראה שאינו מכזיב.

צא וראה כיום,
את האחרונים שב"שרשרת המזון",
את העולים מחבר העמים לשעבר
ואת האתיופים,
ממרכז הקליטה,
לעת שקיעה.
אותו החוף,
שהתארך והתייפיף
והתברגן, כמו כלנו.
זמנים שונים, תכלית שנוי,
אך ההרגשה דומה:
אשר ושכחה של מהגר,
עני,
שמתעשר ולו רק לשעה קלה,
בזכות מתנות הים.
אותו הים.
ובחנם.

הערכים:

ארץ ישראל/

בית/

בקנה מדה של בת השמונה,

התגלמו בערך:

קרית חיים,

מרחוב נ"ז ועד רחוב ס"ב,

במרחק נגיעה מן הים.

מלבן זהב:

גלי, נודד, לוחט בקיץ.

ומלבן כחל עד אפק, שמשנתה תדיר:

שקט, גלי, רוגש –

גבה גלים.

הכתבת (מען לא היה אז בנמצא):

רחוב נ"ז 6,

קרית חיים

(מקוד היה אז מיתר ולא קים).

וזהו זה.

הבית.

אהבה ממבט ראשון.

בלוקים של שכונ עולים בלבן מחספס,

כלואים בינות לחולות הנודדים.

חלבון על גבי חלמון לוחט,

מטגן בשמש לאור יום,

דחוס בפליטי השואה, המלחשים צעקה.

הילדה המתלתלת, עדויה בסרט שני לראשה –

עטור שבקש לשאת חן, לקוות,

אך גתך והסגיר: אני "משם" –

מצאה מיד כתמים של צבע

בכחל צהב, בינות לדיונות.

המודרניים... חמישים זוגות באולם 1... הפעולות המיניות המובהקות (מציצות, אוננות, משגלים) מתרחשות על הספסלים המקיפים את רחבת הריקודים. הן רבות למדי, מתקיימים, הלכה למעשה, חילופים. יחד עם זאת ההיררכיות הבסיסיות נשמרות: הצעירים והיפים מזדיינים (הרבה) עם צעירים ויפים אחרים, הזקנים והמכוערים מזדיינים (הרבה פחות) עם זקנים ומכוערים אחרים. אשתי ואני משתייכים לקטגוריית הבינוניים: אנחנו מזדיינים, אם כן, בבינוניות, עם בינוניים אחרים..."; הניכור והריחוק הופכים את התיאור למעשה ספרות המתאר עולם עצוב למדי של חיפוש ריגושים עקר. ההיבט האנתרופולוגי בא לידי ביטוי בחלוקה לקבוצות: ברור שאין לעבור את הגבול, כל אחד בקבוצתו, בעולם המעריך נעורים ויופי, ובו לכיעור ולזקנה.

הרשימה "נחמה טכנית" נפתחת בארמו לדוסטויבסקי: "אני לא אוהב את עצמי. יש לי מעט מאוד סימפתי, ועד פחות מזה הערכה לעצמי; אני גם לא מתעניין בעצמי יותר מדי... עם זאת, באופן פרדוקסלי, מעולם לא הצטערתי על כך שהתבריתי. אפשר אפילו לומר שאני אוהב את הבר שלי... מה שמצער אותי בבני, לעומת זאת, הוא לראותו מגלה (השפעה של אמו? זמנים אחרים? אינדיווידואליות צרופה?) קווים של אישיות אוטונומית, שבה אינני מזהה את עצמי בשום צורה... לא זו בלבד שאינני מתפעל מכך; תוך שניות ספורות, עולה באפי בבירור ריחו של המוות. ואני יכול לאשר זאת: המוות מסריח". בהמשך מהרהר הדובר על אפשרויות השיבוט העצמי שבוודאי יפתחו בפני האנושות בקרוב. בתיאור מדכדך זה תופס וולבק את מרבית אוכלוסיית גבעתיים הצעירה שבה אני מתגורר: הורים העובדים כל היום, בבוקר הם מפזרים את הילדים בגנים ובבתי ספר, ובערב צופים בטלוויזיה. הם מקווים לשבט את עצמם בעזרת ילדיהם, ליצור את עצמם מחדש כך שיצליחו לגבור על המוות, ולו חלקית.

הספר מסתיים בווידויו של וולבק על חיי הסופר הבודדים: "הסופר המצליח נהנה מאי אלו מותרות, שהחברה שומרת לנעלים או לעשירים בבניה; אבל בשביל גבר, נוכחותה המענגת ביותר של התהילה משתקפת במה שמכונה גרופי'ס. מדובר בנערות חושניות ויפות, שרוצות להעניק לך את גופן מתוך רגשי אהבה, אך ורק משום שכתבת כמה דפים שנגעו ללבן. נראה שהיום נפשי נקעה מגרופי'ס, ומהתהילה; זה עצוב, אבל אפשרי. גם במקרה הזה, אני חושב שאמשיך לכתוב. האם ניתן להסיק מכך שהכתיבה נעשתה לי הכרחית? קשה לי לבטא את המחשבה הזאת: אני מוצא אותה זולה, נדושה, וולגריית; אלא שזו המציאות ואף יותר מכך. ודאי היו בחיי רגעים, אני אומר בלבי, שבהם החיים הספיקו לי; החיים, מלאים ושלמים. החיים, בדרך כלל, אמורים להספיק לבני האדם. [...] מהמקום שבו אני נמצא, באירלנד, יש לי תצפית אל הים. זהו עולם בתנועה, לא לגמרי ודאי, ועם זאת חומרי. אני שונא את הכפר, את נוכחותו המוחצת; הוא מפחיד אותי. לראשונה בחיי אני גר במקום שבו אני יכול, דרך החלון, לצפות בים; ואני שואל את עצמי איך חייתי עד היום".

וכך, בהצהרת אהבה עצובה לים, לטבע, תוך ויתור על העולם האנושי החברתי, מסתיים הספר הקטן והמרקק של אחד הסופרים הגדולים בימינו, שמרבים להאשימו בשטחיות, אבל הוא רק מייצג נאמן ומורכב יחסית של תקופתו, ושל ימינו, בעידן השטחיות.

וכך, בהצהרת אהבה עצובה לים, לטבע, תוך ויתור על העולם האנושי החברתי, מסתיים הספר הקטן והמרקק של אחד הסופרים הגדולים בימינו, שמרבים להאשימו בשטחיות, אבל הוא רק מייצג נאמן ומורכב יחסית של תקופתו, ושל ימינו, בעידן השטחיות.